

SOSYAL SİSTEM KURAMI VE EĞİTİM ÖRGÜTLERİNE ETKİLERİ

Ali BALTACI¹

ÖZET

Sosyal sistem kavramı, küçük, istikrarlı bir grupta oluşabilecek biçimsel rolü ve statü yapısını ifade eder. Bireyler, çekirdek aile birimleri, topluluklar, şehirler, uluslar, üniversite kampüsleri, şirketler ve okulların da yer aldığı çok çeşitli ve birden çok sosyal sisteme ait olabilir. Bir sosyal sistem içindeki grupların organizasyonu ve tanımı, konum, sosyoekonomik durum, ırk, din, toplumsal işlev veya diğer ayırt edici özellikler gibi paylaşılan çeşitli niteliklere bağlıdır. Talcott Parsons uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örüntü sürdürme paradigmasının bir parçası olarak geliştirdiği sistematik bir sosyal sistem kuramını ortaya atan ilk kişidir. Sosyal sistem, eylem kuramı olarak adlandırılan kuramın yalnızca bir parçası (veya alt-sistem) olarak tanımlanmıştır. Parsons, sosyal sistemi eylem birimlerine göre düzenlemiştir; burada bir kişi tarafından gerçekleştirilen bir eylem tek bir birimdir ve bir sosyal sistem, aktörler arasındaki etkileşim ağı olarak tanımlanmaktadır. Parsons'ın çalışmaları, eylem, iletişim veya diğer ilişkiler gibi etrafında hangi sosyal sistemlerin kurulması gerektiği konusunda tartışmalara neden olmuştur. Talcott Parsons'ın kuramları üzerine kuramsal tarama olarak desenlenen bu çalışmada ayrıca kuramın eğitime olan etkileri de incelemektedir. Çalışma, Parsons'ın yapısal-işlevsel kuramı?, genel aksiyon kuramı, örgüt anlayışı ve kuramın eğitimle ilişkisi bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada Parsons'ın Kuramları tüm yönleriyle analiz edilmiş olup kuramın eğitim örgütlerine nasıl yansıtıldığına ilişkin teorik bir analiz sunulmuştur.²

Anahtar Kelimeler: sosyal sistem, genel aksiyon kuramı, yapısal-işlevsel kuram, eğitim.

SOCIAL SYSTEM THEORY AND ITS EFFECTS ON EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

ABSTRACT

The concept of the social system refers to the formal structure of role and status that can form in a small, stable group. An individual may belong to multiple social systems at once; examples of social systems include nuclear family units, communities, cities, nations, college campuses, corporations, and industries. The organization and definition of groups within a social system depend on various shared characteristics such as location, socioeconomic status, race, religion, societal function, or other distinguishable features. Talcott Parsons was the first to propose a systematic social system theory, which he developed as part of the paradigm of adaptation, goal attainment, integration, and latency/pattern maintenance. The social system defined it as only part (or sub-system) of the so-called action theory. Parsons organized social systems in terms of action units, where one action executed by an individual is one unit and he defines a social system as a network of interactions between actors. Parsons' work ignited the debate over what framework social systems should be built around, such as actions, communication, or other relationships. This study, designed as a theoretical review of Talcott Parsons' theories, also examines the effects of theories on education. This study consists of Parsons' structural-functional theory, general action theory, organizational and evolutionary concepts, and education-related parts of the theory. In this study, Parsons' Theory is analyzed in all aspects and a theoretical analysis of how the theory is reflected in educational organizations is presented.

Keywords: social system, general action theory, structural-functional theory, education

¹Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, a.baltaci@alparslan.edu.tr (ORCID:0000-0003-2550-8698)

² İnceleme, yorum ve katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. Seyla Benhabib, Prof. Dr. Daron Acemoğlu ve Prof. Dr. Ali Balcı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Giriş

Sosyal bilimlerin tartışma alanında önemli bir kavram olan sosyal sistem, özellikle 20. yüzyıl içinde gelişen doğa bilimlerinin etkisiyle kavramsallaşmasını tamamlamış ve kuramsal zemini oluşturmuştur. Sosyal sistem, bireylerin içinde yaşadığı ve her türlü etkinliklerini sürdürdükleri alanlardan oluşan kompleks yapıdır. Kişinin doğumundan itibaren bütün yaşamı belirli sosyal sistemler içinde geçmektedir. Bununla birlikte sosyal sistem, kısımları yapı itibarıyla birbirine bağlı ve parçalarının birisi üzerinde meydana gelen değişikliğin diğer parçaların üzerinde de etki yaptığı, birbiriyle etki-tepki ilişkisi içinde bulunan unsurlardan oluşmuş bir toplumu da ifade etmektedir. Buna göre bir hukuk veya eğitim sisteminin bir parçası üzerinde yapılan değişiklik zorunlu olarak diğer sistem kısımları üzerinde de etki yapacaktır. Ontolojik kökenleri organizmacı paradigma ve devamında işlevselciliğe dayanan Genel Sistemler Teorisi, özellikle Talcott Parsons'ın (1902-1979) katkılarıyla gelişmiştir.

Kuram, öncelikle bir "sistem" olarak ele aldığı sosyal gerçekliği, değişen bir bütün formunda analiz eder. Çevre, sistem üzerinde değişim baskıları yapar; sistem ise ya kendisini değiştirerek ya da çevre üzerinde değiştirici tepkiler oluşturarak devamlılığını sürdürecektir. Bu anlamda Parsons'ın kavramsal tasarımında sistem; "kendi kendisini düzenleyebilen bir bütündür" ve daima "kendi dinamik dengesini kurmak eğilimindedir" (Gharajedaghi, 1999, s. 4). Başka bir ifadeyle sistem; belirli bir düzeni muhafaza ederek değil, aksine bazen önemli ve derin olan değişiklikler geçirerek yani kendi içinde gelişerek kendisini yeniliklere uydurarak korumaktadır (Brown, 1981). Sisteme ilişkin bu açıklamalar onun bütünleşme eğilimini ve birey dışında toplum bütünlüğünün yüksek belirleyiciliğini destekleyen bir desene sahip olduğunu göstermektedir (Bogardus, 1960, s. 89). Kuramsal yapının inşasında sistemin, kendisini oluşturan statik yapı ve unsurlar ile bu unsurların aralarındaki ilişkileri, yani dinamik özellikleri içine alan bir bütün olduğu görülmektedir. Sistem ve alt sistemler arası ilişkiler üzerinde duran Parsons, toplumsal işlevi açıklamak için önce toplumu bir sistem olarak ele alır ve bu sistemin en önemli işlevini ise "bütünleşme" olarak görür. Buna göre sistem yaklaşımı, sistemin devamlılığı ile birlikte özellikle işlevsel açıklamaları vurgulamada kullanılan bir modeldir. Bu yaklaşımda toplum, birbirleri ile ilişkili unsurların oluşturduğu bir sistem olarak açıklanmaktadır.

Bu çalışma yapısal-işlevselci zeminde yer alan tartışmalardan hareketle sosyal sistem kuramını incelemiş ve özelde Talcott Parsons'ın geliştirdiği yaklaşımları temel almıştır. Çalışma, sosyal sistem kuramının dinamik yapısı gereği, farklı sosyal alanları oluşturabilmesi ve çeşitli sosyal alanlardan etkilenmesi ilkesinden hareketle eğitim sistemine odaklanmış ve okullar içinde oluşan sosyal sistemlere de değinmiştir. Özünde kuramsal tarama modeliyle desenlenen çalışma, eğitim sistemi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan sosyal sistemin tüm yönlerini tartışmayı hedeflemektedir. Alanyazında sosyal sistem kavramını tek başına inceleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bunun yanında sosyal sistemin oldukça geniş bir kavram olması sebebiyle alanyazındaki çalışmaların belirli alt kavramlara odaklandığı ve sosyal sistemi irdelemekten imtina ettiği belirlenebilir. Ayrıca alanyazında eğitim sistemi özelinde ve özellikle okul kavramıyla sosyal sistemi inceleyen çalışmalara rastlanılamamıştır. Bu çalışma ile genelde sosyal bilim ve özelde ise eğitim bilimleri alanyazınına sosyal sistem kuramının tanıtılması ve bu bağlamda yapılacak kuramsal ve uygulamalı tartışmalara zemin hazırlanması amaçlanmıştır. Talcott Parsons'ın yapısal-işlevsel kuramı, genel aksiyon kuramı, örgüt anlayışı ve Talcott Parsons'ın kuramının eğitim alanına uygulamaları, bu çalışmanın ana bölümlerini oluşturmaktadır. İlerleyen bölümde yapısal-işlevsel kuram tartışılacaktır.

Yapısal-İşlevsel Kuram

Yapısal-ışlevselci kuramın asıl kurucusu olan Talcott Parsons'a göre (1951) sosyolojik kuramlar yapısal-ışlevsel olmalıdır. Kinloch (1977); yapısal-ışlevselciliğin oluşumundaki temel faktörleri sosyal koşullar (Dünya Savaşları, ekonomik depresyonlar, teknolojik gelişmeler), entelektüel koşullar (naturalizm, ilerlemecilik, reformizm, organik analogi) ve biyografik koşullar (geleneksel eğitim, akademik kariyer) olarak belirlemiştir. Parsons, kuramının kavramsal düzeyini işlevselciliğin fikir birliği (consensus) kuramına uygun olarak geliştirmiştir. Fikir birliği kuramı, toplumsal düzeyde düzen problemini odak olarak ele almaktadır. Bu bağlamda düzen (order), toplumsal sistemlerin işlevsel zorunluluklarının önemli bir parçasıdır (Buckley, 1967). Kuramsal ve ampirik incelemeler; toplumların dayanıklı, durağan, birleştirici, genellikle bütünleşmiş bütünler, kültürel ve sosyal-yapısal düzenlemelerde farklılaşmış bütünler (differentiated wholes) olarak görülebildiği varsayımına dayanmaktadır (Bronfenbrenner, 1961). Bu varsayım işlevselcilik denilen kavramsal çatı ve inceleme düzeyini doğurmuştur.

Yapısal-ışlevselcilik, sosyal fenomenlerin incelenmesinde toplumun hem yapısını hem de işlevlerini göz önünde bulundurmaktadır (Abrahamson, 1991). İşlevsel açıklamaların temel özelliği; bir sistem modeli kullanılarak yapılması ve öğelerin sistemin devamlılığını vurgulamasıdır (Bogardus, 1960). Bu kuramda toplum, birbirileri ile ilişkili öğelerin oluşturduğu bir sistem olarak ele alınmaktadır. Sistem kendisini oluşturan öğeler ve bu öğelerin arasındaki ilişkileri içine alan bir bütündür (Marcuse, 2002). Sistemi oluşturan öğeler, sistemin bütünlüğünden ayrı tutularak anlaşılabilirler. Ayrıca sistemin herhangi bir kısmında görülen değişim, sistemde dengesizliğe neden olmaktadır (Martel, 2009). Bu dengesizlik sistemin diğer kısımlarında da değişmeye yol açmaktadır. Bu aşamada bu değişim bir ölçüde, bütün olarak sistemin yeniden örgütlenmesiyle sonuçlanmaktadır (Merton, 1964). Bu bağlamda yapısal-ışlevsel kuram, ortaya çıkan sistemlerin örgütsel özellikleri ile ilgilidir (Abrahamson, 1991).

Ortaya çıkan sistemler, yaşamlarını devam ettirebilmek için, tıpkı insan organizmasının gıda ve oksijene duyduğu gereksinim gibi çevresel kaynaklara gereksinim duymaktadır (Boskoff, 1957b). Yine bu sistemler yaşamlarını sürdürebilmek için alt sistemlere, yani işlevleri özelleşmiş olan öğelerin karmaşık iç denetimine gereksinim duymaktadır (Habermas, 1974). Bu şekilde örgütlenmiş bir sistem için, işlevler, sistemin çevreye uyumu ve sistemin kendi kendine denetimi ile ilgilidir (Wilder, 1986). Sisteme işlevleri yönünden bakmak, sistemin dinamik özelliklerini tamamlamayı da gerektirmektedir. Yapısal-ışlevsel kuramın yapısal yönü biyolojik modelden gelmektedir ve tipolojik kavramları kullanarak bir sistemin durağan özelliklerini tamamlamaya yöneliktir (Whyte, 1961). O halde, sistem kendisini oluşturan öğeler, yani durağan yapılar ve bu öğelerin aralarındaki ilişkileri, yani dinamik özellikleri içine alan bir bütündür (Bogardus, 1960). Sistem, sistem-alt sistem ve alt sistem-alt sistem arası ilişkiler üzerinde duran Parsons (1951), toplumsal işlevi açıklamak için önce toplumu bir sistem olarak ele almakta ve bu sistemin en önemli işlevini de "bütünleşme" (integration) olarak görmektedir.

Parsons, "Sosyal Aksiyonun (Eylemin) Yapısı (1949)" (The Structure of Social Action) adlı eserinin kavramsal kavramsal taslağını Alfred Marshall, Vilfredo Pareto, Emile Durkheim, Karl Marx, Sombart ve Max Weber'in faydacı, pozitivist ve idealist görüşlerinin sentezinden geliştirerek oluşturmuştur (Parsons, 1949). Durkheim'ci vurgulama "yapısal belirleyiciler" ve "kollektif bilinç" üzerinedir. Ayrıca Durkheim sosyal düzen için ortak normların gerekli olduğunu belirtmiştir (Luhmann, 1984). Weber, düşünce ve değer gruplarının işlevini belirleme üzerinde yoğunlaşmıştır, "anlama yöntemi" ve "tarihsel idealizm" ile kültürel oluşumlara açıklama getirmiştir (Devereux, 1961). Alfred Marshall'ın faydacı görüşünden alınan düşünce: "her hareket bir amaca yöneliktir, insanlar belirli bir

amaca yönelik hareket ederler, bu amaç da insanların çıkarıdır” görüşüdür (Hacker, 1961). Pareto’da ise kuramsal ideal ve kuramsal idealin gerçekleşmesinde kullanılan yöntemler tarif edilir; ayrıca, “rasyonel aksiyon”, hedefe ulaşmak için aksiyonda rolü olanların yani aktörlerin uyumu yönünde önemlidir (Morse, 1961).

Durkheim, Weber, Marshall ve Pareto’nun metodolojik başlama noktaları birbirinden bağımsız ve çatışan durumdadır (Marcuse, 1964; Habermas, 2003). Ancak, Parsons bu düşünürlerin görüşlerini rasyonalite ve bireysellik açısından incelemiş, aynı zamanda, pozitivist ve idealist görüşleri sentezlemeye çalıştığı “analitik-realist” bir yöntem tasarlamıştır (Cosser, 1971, s. 13-17; Brown, s. 1981). Analitik-realizm, Parsons’ın işlevselci kuramının temelidir ve Parsons’ın işlevselci kuramının diğer kuramlardan farklı oluşunun bir nedenidir. Analitik-realizmin esas özelliği sosyolojik incelemede soyut kavramların nasıl çalışacağı üzerinde ısrarla durmasıdır (Keat ve Urry, 2001; Cuff ve Payne, 1984). Parsons (1954), soyut kavramların “genelleşmiş kavramlar sistemini” geliştirmek için kullanıldığını belirtmiştir. Soyut kavramların kullanımı, gerçek dünyanın önemli özelliklerini yansıtacak uygun bir bütün içindeki kavramların düzenini gerektirir. Yani, bilim ve tarihin gerçekleri “kesinlikle basit gözlem” olmayıp araştırmacıların ortak linguistik kavramlar kullanarak yaptıkları bir tür sınıflandırmadır (Polama, 1993). Parsons, ampirik detaylara dalmadan evrenin sistemci özelliklerini kavramaya çalışır. Ayrıca, analitik sistem içindeki kavramların düzeni ile birçok araştırmacının güvenerek kullanabildiği kavramsal şemalar geliştirme gayretindedir (Sorokin, 1966). Parsons (1951), kavramsal şemaların, nesnelere tariflerini yapmada başarılı olduklarını savunmaktadır. Parsons’ın analitik-realizmi, onun rasyonaliteye verdiği önemin bir göstergesidir. Parsons merkezi gerçeği belli koşullar altında, belli derecelere kadar, insan aksiyonunun rasyonel olduğuna dayandırmıştır (Rocher, 1975). Bu nedenle, Parsons’a göre kuram, sosyal olayların örgütlenmesinde önemli özellikleri yansıtmalı, bu olayların sınıflandırılması ve kategorileşmesi gösterilmelidir (Swingewood, 2010).

Temel Kavramlar

Her bilim dalı, her şeyden önce temel kavram ve terimlerini belirlemek zorundadır. Bu belirleme yapılmadan girişilecek her çaba karışıklığı artırmaktan başka bir işe yaramaz (Durkheim, 1965). Parsons’ı anlayabilmek Parsons’ın kullandığı temel kavramları iyi bilmek ve anlamakla olasıdır. Bu yüzden öncelikle Parsons’ın kullandığı temel kavramları incelemek yararlı olacaktır. Toplumsal bilimlerin temel kavramı toplumdur. Fakat toplum genellikle kendisini meydana getiren öğelerle tanımlanmıştır. Bu noktada ana terim, toplumsal yapı terimidir. Toplumsal yapının altında birey yatmaktadır. Bu nedenle toplum ile birey ilişkilerinin belirlenmesi önemlidir (Levi-Strauss, 1967). Toplum içinde olan bireye “aktör” denilmektedir (Luhmann, 1981). Aktör, toplumsal nitelik kazanmış bir bireydir. Kendisine toplumun belirlediği roller verildiği için bireye aktör denilmektedir (Polama, 1993). Bu açıdan düşünüldüğünde aktör sosyal bir varlıktır. Sosyal aksiyonda en temel birim olan aktar³ (eylem, davranış) eyleme dönüştüren ikincil kavram, aktördür (Bronfenbrenner, 1961, s. 195). Parsons’a göre sosyal akt (sosyal davranış) (1951) sosyal sistemin en temel birimi ve aktör ve diğer aktörler arasındaki etkileşim işleminin kısımlarından biridir.

Parsons’a göre aksiyon (1951), tek tek bireylerin oluşturduğu bir birliktelik durumunda ya da bir aktörün içinde bulunduğu aktör-durum sisteminde (actor-situation system) ortaya çıkan bir süreçtir. “Aksiyon, insanların anlamlı niyetleri ve bu niyetlerin somut durumlarda yerine getirilmesi ile şekillenen yapı süreçlerinden oluşur” (Parsons ve Shills, 1962). “Anlamlı” kelimesi, sembolik veya kültürel düzeyde ifade ve ilişkileri açıklamaktadır. Niyetler ve bunları yerine getirme birliğinde alındığında aksiyon, sistemin bir durumunu (niyetlenen yönde durumu) veya çevre ile ilişkisini değiştirmeyi ifade etmektedir

³ Akt, sosyal sistem kuramı içerisinde bireyin sosyal alanda sergilediği eylem veya davranış olarak tanımlanmaktadır.

(Baltacı, 2017). İnsan aksiyonu, evrensel insan toplumları, dil çevresinde odaklaşan sembolik sistemler yönünden “kültürel”dir. Tüm aksiyon insanların aksiyonudur. Hem organizma hem de kültürel sistem, sadece bireysel düzeyde bulunmayan gerekli öğeleri de içermektedir (Habermas, 2003, Baltacı, 2018).

Statü-rol paketi aktörün sosyal sistem içinde diğer aktörlere göre pozisyonunu belirler. Aktörün içinde bulunduğu pozisyon statüsüne göre belirlenir. Aktör-durum sisteminde yapı olarak dikkate alınan şey statüdür. Bu haliyle statü pozisyon kısmına girmektedir (Baldwin, 1961). Baltacı’ya göre (2018) statü, sosyal sistemde aktörün pozisyonuna göre oluşan sosyal bir derecelendirmedir. İşlem kısmında ise rol bulunur. Rol, aktörün diğerleri ile ilişkisinde yaptıklarının sosyal sistem için önemi bağlamında görülmesidir. “Statü-rol” paketi aktörün veya karşılıklı statüleri işgal eden aktörlerin davranışlarının örgütlenmiş alt-sistemi olarak ve karşılıklı etkileşimleri yönünden aktörlerin birbirlerine karşı hareket etmeleri (Parsons, 1951) veya aktörden beklenen meşru davranış kalıpları şeklinde tanımlanabilir.

Aktör, artık toplum içinde yaşayan ve toplumdan etkilenen bir bireydir. Çünkü toplum, belli bir role ilişkin beklentilerini değiştirirse birey de bundan etkilenmektedir (Tönnies, 1957). Aktörlerin bir araya gelmesi ve birbirlerini etkilemesi sonunda ortaya çıkan varlığa da “toplumsal sistem” denilmektedir (Parsons,1954). Toplumsal sistem, bir arada olan ve birbirini etkileyen aktörlerin bütünüdür. Bu etkileşimin düzenliliği ve tutarlılığı zorunlu olan toplumsal sistem kavramı içine düşünülemez. Her ne kadar “sistem” terimi bu etkileşimin işlevsel bir bütünlüğünü belirtmek için Parsons tarafından kullanılmışsa da sistem, öğeler arasında ahenkli olması zorunlu olmayan belli bir etkileşimin varlığını belirleyen bir terim (Boskoff, 1957a) olarak kabul edilmektedir. Genelde sistem kuramları mühendislik ve fizikten etkilenirken Parsons’ın kuramı biyolojiden etkilenerek kurulmuştur (Gharajedaghi, 1999).

Bir aktörün toplumsal sistem içinde nasıl davranışlarda bulunması gerektiğini toplumsal kurum belirler. Toplumsal kurum ya da toplumsal kalıp belli bir toplumda hangi toplumsal eylemlerin ya da toplumsal ilişkilerin meşru ya da beklenen eylem ve ilişkiler olduğunu belirler (Parsons, 1967). Buradaki meşruluk terimi bir yaptırımı kapsar ve belli bir eylemin yapılmamasının hiç olmazsa kuvvetli bir şekilde eleştirileceğini belirler (Parsons, 1962). Böylece toplumsal kurumlar, birbirleriyle etkileşim içinde bulunan aktörlerin, bu etkileşimlerinin kurallarını saptar. Bir başka deyişle, toplumsal kurum, bireye, belli şekillerde eylemlerde bulunması için bir dış baskı yapar. Toplumsal kurumun bu niteliği onu Durkheim’in toplumsal olgu kavramı ile eşleştirmektedir. Durkheim toplumsal olguyu (1965) “bireyin üzerine belli davranışların yapılması için dış bir baskı” olarak tanımlamaktadır.

Bir toplumsal sistem içindeki ilişkiler, toplumsal olgular ya da toplumsal kurumlar ile düzenlendiği zaman ortaya toplumsal yapı çıkmaktadır. Yapı, birimlerin nispeten istikrarlı bir kalıp gösteren ilişkileridir. Toplumsal sistemin birimi aktör olduğuna göre, yapı aktörlerin toplumsal ilişkilerinin kalıplaşmış sistemidir (Parsons, 1954). Swingewood’a göre (2010) toplumsal yapı, sadece kalıtıma ya da insan dışı çevreye dayalı olarak açıklanması olanaklı olmayan ortak insan davranışlarının tümüdür. Baltacı (2017) toplumsal yapıyı, kalıtım ve çevreden bağımsızlaştırarak insanların bir arada yaşama etkinliğinin bir ürünü olarak ele almaktadır. Bu üç tanım arasında büyük fark yoktur çünkü bireylerin, toplumsal davranışlarının toplum tarafından belirlendiği fikri her iki tanımın da ortak temel niteliğidir. Whyte ise toplumsal yapıyı (1961) “toplumsal eylem ve etkileşim kalıpları” olarak tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi bütün tanımlar toplumsal yapının düzenli insan ilişkileri olduğu konusunda birleşmektedirler.

Genel Sistem Kuramı

Genel sistem (aksiyon) kuramı, Max Weber’in “sosyal aksiyon” konusundaki görüşlerine bağlı olarak geliştirilmiştir. Sosyal aksiyon kuramının başlıca mimarları ve bu kuramın

gelişmesinde temel görevi üstlenen düşünürler; Robert Maclver, Florian Znaniecki, Howard Becker ve Talcott Parsons olarak belirlenebilir. Özellikle Becker, sosyal aksiyon kuramını oluştururken Max Weber'in "sosyal aksiyon" düşüncesinden etkilenmiştir. Ayrıca Ferdinand Tönnies ve von Wiese, Becker'in sistematik kuramının oluşmasında etkili olmuş düşünürlerdir. Ancak Talcott Parsons genel aksiyon kuramını oluştururken çoğunlukla Weber, Pareto ve Durkheim'in etkisinde kalmıştır (Polama, 1993). Parsons "Genel Aksiyon Kuramı"nda bireyin aksiyonunu ve sosyal interaksyonunu vurgulayan bir şemayı açıklamaya çalışır (Gharajedaghi, 1999). Bu şemada önce aksiyonu, daha sonra da etkileşimini (interaction) incelemek gerekmektedir. Parsons bireysel davranış ve aksiyonu şu şekilde belirler: Aksiyonun bir aktörü vardır. Bu aktör bir hedef veya hedeflere sahiptir. Seçme imkânı bulunan vasıtaların komutanıdır ve kısmen denetlenebilen bir durum içinde bulunur. Aktörün hedefleri, araçlarına ve durumuna denk düşecek değerler, normlar ve inançlar tarafından idare edilir (Parsons, 1949).

Aktör, bireyi ya da bir grup insanı belirtir. Her aktör hedeflerine ulaşmak için aktif olarak çalışır. Aktör hedeflerine ulaşmak için aksiyonlarında sınırlamalar getiren özel durumları dikkate almak zorundadır. Bu durumlar sosyal ve sosyal olmayan nesnelere oluşmuştur. Sosyal nesnelere aksiyonun içinde yer alan diğer aktörlerdir (Parsons ve Smelser, 1956). Bunun yanında bireyin aksiyonu ya da sosyal davranışı sadece kendisi ile ilgili değildir. Sosyal davranışlar örgütlenmiş bir biçimde karşılıklı ilişkili olmayı gerektirir. Bu nedenle, örgütlenmiş sosyal davranışların bütünü bir aksiyon sistemi olarak dikkate alınır. Parsons (1954) bu aksiyon sisteminin yapısal alt-sistemlere ve işlevsel zorunluluklara sahip olduğunu ileri sürmektedir. Tablo 1'de sosyal aksiyonun alt sistemleri, bunlara denk gelen işlevsel zorunluluklar ve kurumsal göstergeler görülmektedir.

Tablo 1. Sosyal Aksiyonun Öğeleri

Alt Sistemler	İşlevsel Zorunluluklar	Kurumsal Göstergeler
1. Organizma	Uyum/uyma	Ekonomi
2. Kişilik Sistemi	Hedefe Ulaşma	Politika
3. Sosyal Sistem	Bütünleşme	Topluluk ve Kültürel Öğeler
4. Kültürel Sistem	Örüntü Sürdürme	Akrabalık

Tablo 1'de yer alan öğelerin açıklanması Parsons'ın sosyal sistem kavramının anlaşılması için elzemdir. Çalışma, sosyal aksiyonun alt sistemlerinin, işlevsel zorunluluklarının ve kurumsal göstergelerinin özetlenmesi ile devam edecektir.

Sosyal Aksiyonun Alt Sistemleri

Sosyal aksiyonun alt sistemleri olan organizma, sosyal sistem, kişilik sistemi ve kültürel sistem aşağıda ana hatları ile ele alınmıştır.

Organizma. Parsons aksiyon kuramında organizmanın fizyolojik işlemleriyle ilgilenmez. Bunun yerine aktörün etkileşim süreçlerinin örgütlenmesi ile ilgilenmektedir. Örneğin; nehir sistemi suyun yapısı değildir fakat yeryüzünün dalgaları suyun ilişkisinin bir yapısıdır. Aynı şekilde organizma aksiyon sistemin yapısı değildir fakat organizma ile nesnelere ilişkisi bulunduğu durumda yapısıdır (Keat ve Urry, 2001). Aksiyon sisteminde aktör bir organizma olarak değerlendirilmez (Parsons, 1951). Fakat organizma diğer nesnelere farklı olarak kişilik sistemine bağlıdır. Bu bağlılık hem aktör hem de başkaları için geçerlidir. Aksiyon kuramına göre organizmanın fizyolojik enerjisi, güdülenme yönelimi biçimlerinde birleşmiştir (Whyte, 1961). Kişilik olarak ego ve aktör olarak ego arasındaki farklılıkları belirtmek, vücut ve ego farkını belirtmek insan aksiyonunu geleneksel biyolojik görüşten ayırmak için gereklidir (Wilder, 1986). Aksiyon birimleri içinde organizma sosyal bir birimdir. Sosyal olmayan aksiyon birimleri kültürel ve fiziksel nesnelere (Habermas, 2003). Kültürel nesnelere; örneğin kitaplar sembolleşmiş değer taşırlar. Ev, araba, kullanım araçları gibi nesnelere ise fizikseldir. Son olarak Parsons'a göre (1954) bütün aksiyonlar,

fizyolojik bir sistem olarak organizmadan gelen davranışın nihai enerjisi olurken, organizmanın fizyolojik dürtüsü tarafından güdülenirler. Bu durumda dürtü, aksiyonu olanaklı kılan fizyolojik enerjidir.

Sosyal sistem. Parsons'ın sosyal sistemi açıklarken kullandığı temel kavramlar: Aktörler, rol, rol beklentileri, etkileşim, çevre, ödüllenenin optimizasyonu ve kültürdür (Rocher, 1975). Diğer bir deyişle Ritzer'e göre (1983) Parsons sosyal sistemi anılan değişkenlere göre tanımlamaktadır. Parsons'a göre (1951) sosyal sistem bireylerin aksiyonundan oluşmuştur. Sosyal sistemi oluşturan aksiyonlar, aynı zamanda bireysel aktörlerin kişilik sistemlerini oluşturan aksiyonlardır (Coser, 1971). Sosyal sistemin kavramsal birimi roldür (Hacker, 1961). Rol, bireysel aktörün toplam aksiyon sisteminin bir bölümüdür (Wilder, 1986). Rolün oluşturucularından ilki rol beklentileridir. Rol beklentileri, aksiyon sistemlerinde aksiyon ve diğer aktörlerin beklentilerine cevapları örgütlemektedir. Rol beklentileri karşılıklıdır, aktörün beklentileri daima etkileşime giren başkalarının beklentilerini anımsatmaktadır (Polama, 1993). Sosyal sistemde roller, kurumsallaşma derecelerine göre değişirler. Kurumsallaşma, tamamlayıcı rol beklentilerinin ve yaptırım örüntülerinin, toplumun tüm üyelerince bilinen genel değer sistemi ile bütünleşmesi olarak tanımlanabilir. Aktörün rol beklentileri kurumlaşırken yaptırımlar; diğer aktörlerin kendi gereksinim eğilimlerine (need-disposition) uyan beklentileri ödüllendirecek ve sapma gösterenleri cezalandıracak olan diğer aktörlerin rol beklentilerini ifade etmektedir (Devereux, 1961).

Sosyal sistem, roller ve beklentileri hakkında tanımlayıcı beklentilerin kompleksleri olan kurallar tarafından yönlendirilen aksiyonda, birden çok aktörün etkileşim sistemidir (Timasheef, 1967). Bir sistem olarak sosyal sistem, sınırlı iç örgütlenme ve yapısal değişme örüntülerine sahiptir. Bunun ötesinde bir sistem olarak sosyal sistem, dış çevredeki değişme için çeşitli uyum mekanizmalarına sahiptir. Bu mekanizmalar sınırları sürdürme eğilimini yaratmak için kendine yeterli olarak değerlendirilebilir (Gharajedaghi, 1999). Başka bir ifadeyle sosyal sistem, bir sistem olarak varlığını devam ettirmek için gerekli tüm işlevsel mekanizmaları üyelik yolu ile tanımlanan sınırlar içinde bulundurmaktadır (Parsons, 1949). Bu durumda, varlığını sürdürmeye yeterli bir sosyal sistem, toplum olarak tanımlanabilir. Parsons sosyal sistem analizinde sadece yapısalcı değil aynı zamanda işlevselcidir (Abrahamson, 1991). Parsons'a göre sosyal sistem: (1) aktörlerinin gereksinimlerinin önemli bir kısmını karşılamak, (2) varlığını sürdürmek için diğer sistemlerden zorunlu olarak destek almak, (3) üyelerinin düzensiz davranışları üzerinde minimum düzeyde de olsa bir kontrole sahip olmak zorundadır (1951).

Tüm söylenenlere ek olarak Parsons "The Social System" adlı eserinde (1951) sosyal sistemi, "Bir sosyal sistem, paylaşılmış semboller ve kültürel olarak yapılaşmış bir sistem açısından uzlaştırılan ve belirlenen ve en azından belirli bir fiziksel ve çevresel yöne sahip olan bir durumda birbiri ile etkileşimde (interaction) olan aktörlerin çoğunluğuna dayanır" olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan aktörlerin çoğunluğunun etkileşiminin bir sistemi olan sosyal sistem (Sorokin, 1966) genellikle kurumsallaşmış değer sistemine göre karakterize edilir (Parsons ve Smelser, 1956). Bu yüzden sosyal sistemlerin ilk işlevsel zorunluluğu, sistemlerin kurumsallaşması ve değer sistemlerinin bütünlüğünü korumaktır.

Kişilik Sistemi. Parsons'a göre kişilik sistemini incelemek için öncelikle güdülenme (motivation), dürtü (drive) ve gereksinim tertibi (need-disposition) kavramlarını açıklamak gerekir (Bronfenbrenner, 1961). Güdülenme, organizma davranışı düzeyinde aksiyonda açığa çıkacak şekilde organik olarak türetilen enerjidir (Baldwin, 1961). Organizmanın güdülenmesi güdülerin (motives) ve dürtülerin belli nesne hedeflerini kazandıracak yönde bir eğilime sahip olmasıdır. Dürtü, doğuştan gelen bir eğilim olup aksiyonu olanaklı hale getiren fizyolojik enerjidir (Polama, 1993). Baltacı (2018) ise dürtüyü, bir eylemi ya da bir dizi eylemi yapmaya ve sürdürmeye neden olan bir ihtiyaç ya da güdü olarak tanımlamaktadır. Gereksinim tertipleri, dürtülerle ve kazanılmış belli öğelerle birlikte

karmaşık eğilimler içinde bütünleşebilirler. Bu durumda aksiyon, dürtüler ve gereksinim tertipleri yoluyla güdülenir ve kişiliğin içinde bulunduğu gelişim aşamasına dayanmaktadır (Martel, 2009). Kişilik düzeyinde bütün somut dürtüler ve gereksinim tertipleri, aksiyon kuramı kategorilerinde incelenebilen bir yapıya sahiptir. Zaman içinde değişebilen gereksinim tertipleri nesne dünyasına yönelim bakımından, kişiliği oluşturan değer yönelimleri ve gereksinim tertiplerinin örüntülerini seçim organizasyonu yönünden incelenebilir.

Gereksinim tertibi organizmanın bir gereksinimini yerine getirmesini ifade eder. Aksiyon sisteminde üç farklı gereksinim tertibi vardır: (1) Sosyal nesnelere ilişkide tutumlardaki gereksinim tertipleri. Daha çok birey ile birey arasında çıkan tertiplerdir. (2) Kültürel standartların gözlenmesinde karşılaşılan gereksinim tertipleri (içselleştirilmiş sosyal değerler). (3) Rol beklentileri, kişilik sisteminde gereksinim tertipleri gibi değerlendirilir (Parsons, 1967). Bu üç tür gereksinim tertibi değişkeni kişilik sisteminde üç ayrı ilişki sistemine denk düşer: Kişilik-kişilik ilişkilerinde, kişilik-kültürel sistem ilişkilerinde ve kişilik-sosyal sistem ilişkilerinde incelenebilir (Bronfenbrenner, 1961). Kişilik-kişilik ilişkisinde, gereksinim tertipleri sosyal nesnelere kavranabilen gurur, aşk ve kabul edilme gibi tepkilerle örneklenebilir. Bu gereksinim tertipleri pek çok rol beklentisini de içerir ve değerler ve rol beklentilerinin içselleştirilmesi için gerekli bulguları oluşturur (Hacker, 1961). Kişilik-sosyal sistem ilişkisinde tüm değişkenler gereksinim tertipleridir. Rol beklentileri, nesne ilişkisinde bütünleşmiş, içselleştirilmiş değerlerdir. Gereksinim tertipleri ise değer standartlarını içerir (Cuff ve Payne, 1984). Kişilik-kültürel sistem ilişkisinde değerler veya içselleştirilmiş değer standartları çeşitli defalar tekrar edilmiş gereksinim tertipleridir (Parsons, 1949).

Kişilik sisteminde iki çeşit değişme görülür; bu değişmeler daima sistematik ön koşullar tarafından yönetilmektedir. Birinci, kişilik sisteminin kendi yapısı tarafından belirlenen değişmelerdir. Bunlara normal performans değişmeleri veya performans süreçleri de denilmektedir (Wilder, 1986). Bu süreçler değişmeyi, değişkenden değişkene sistemin yapısını değiştirmeden aktarmaktadırlar. Bu aktarma bir örnekle açıklanırsa, bir otomobil motorunun enerjisinin makinenin içerdiği yapıyı değiştirmeden tekerleklere aktarılması gibidir (Gharajedaghi, 1999). İkincisi, sistemin kendi yapısı veya örüntüsündeki değişmelerin sistemin performans süreçleri ile daima yan yana görülmesidir (Bronfenbrenner, 1961). Bunlar öğrenme süreçleri veya öğrenmedeki değişmeler olarak adlandırılır (Brown, 1981). Yine aynı örnekte, motor otomobili yönetirken, enerjinin tekerleklere aktarılması sırasında aktarma sisteminin yapısının tamamen değişmesidir. Kişilik sistemi, sosyal sistemle benzer şekilde incelenebilir. Her birey hedefe yöneliktir; belli güdüler ve kültür tarafından belirlenen gereksinimleri vardır. Birey benliğini (ego) bütünleştirmek ve hazlarını yükseltmek için güdülenir (Morse, 1961). Parsons'a göre (1967) kişilik, aksiyon kuramı içinde incelendiği zaman her bireyin güdüsel değer yönelimli bir birleşme yoluyla aksiyon içinde kendi durumuna yöneldiği görülmektedir. Özetle, Parsons'ta kişilik sistemi sadece kültürel sisteme göre değil, aynı zamanda, sosyal sisteme göre düzenlenir. Kişilik ise bireyin aksiyonunun motivasyonu ve yöneliminin organize olmuş sistemi olarak tanımlanmaktadır (Ritzer, 1983).

Kültürel Sistem. İnanç sistemleri, açıklayıcı semboller ve ahlak sistemleri ve bunların yan ürünlerinden oluşan kültür, aktörler arasındaki etkileşimi ayarlayarak sosyal ve kişilik sistemini bütünleştirmektedir (Luhmann, 1990). Öğrenme veya içselleştirme yolu ile elde edilen kültür, diğer sistemlerin ana parçası olabileme potansiyeline sahiptir (Lange, 1965, s. 40). Bundan dolayı sosyal sistemde kültür, değerler ve normlar ile belirtilirken kişilik sisteminde ise kültür, aktöre göre içselleştirilir (Bronfenbrenner, 1961). Fakat kültürel sistem sadece diğer sistemlerin bir parçası değildir; aynı zamanda, amaçların, sembollerin ve bilginin sosyal birikiminin formlarında da bağımsız olarak yer almaktadır (Marcuse, 1964).

Bu yönleri ile kültürel sistem, kişilik sistemi ve sosyal sistem için elzemdir (Parsons ve Shills, 1962). Parsons kültürel sistemi, kendi değer sistemlerini tanımlarken yaptığı gibi diğer aksiyon sistemleri ile olan ilişkisine göre tanımlamaktadır. Bundan dolayı Parsons kültürü, sosyal sistem içindeki kurumsallaşmış örüntüleri, kişilik sisteminin içselleşmiş yönlerini ve objelerin aktörlere yönelimini içeren sembollerin düzenlenmiş ve örüntüleşmiş bir sistemi olarak ele almıştır (Polama, 1993).

Aksiyon Sisteminin İşlevsel Zorunlulukları

Parsons'a göre toplumda her birliktelik (collectivity) tipi, kendisini de içine alan sistemin yani toplumun varlığını sürdürmesine katkıda bulunmak için sisteme ve onun işleyişine uygun normlar geliştirir. Bu normlar, sosyal sistemin çözülmesi için yapısal farklılaşmaya yol açan işlevsel zorunluluklara yöneliktir (Abrahamson, 1991). Parsons'a göre (1951) her aksiyon sisteminin dört adet işlevsel zorunluluğu vardır. Bu işlevsel zorunluluklar sadece sosyal sistemin örgütlenme gereksinimini karşılamak değil; toplumun üyelerinin kişilik gereksinimleri, kültürel gereksinimleri ve organizma gereksinimlerini de karşılamak için aksiyon şemasında yer alırlar. Bu işlevsel zorunluluklar: Uyum (Adaptation), Hedefe Ulaşma (Goal attainment), Bütünleşme (Integration), Örüntü Sürdürme (Latency-pattern maintenance) olarak belirlenebilir (Parsons, 1951; 1954).

Uyum. Herhangi bir toplum varlığını devam ettirmek için, üyelerinin fiziksel gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Fiziksel gereksinimlerin karşılanması, toplumun fiziksel çevresi ile gerekli düzenlemeleri yapmasını gerektirmektedir (Parsons, 1967). Toplum, üyelerinin aktivitesi için gerekleri kaynakların sağlanması, fiziksel ve sosyal tehditlere karşı korunması ve bunlarla ilgili bilgilerin sağlanması işlevlerini gerçekleştirmelidir. Gıda ve barınma aktörlerin en düşük sıralı gereksinimleridir. Fiziksel çevreden kültürel çevreye doğru gidildikçe gereksinimlerin sayısı yükselmektedir (Durkheim, 1965).

Hedefe ulaşma. Herhangi bir toplum, üyelerinin hedefleri ve bu hedeflerin öncelik sırası hakkında bir anlaşmaya sahiptir. Toplum, ortak hedefleri belirlemek, hedefe ulaşmak için gerekli vasıtaları seçmek ve durumun tanımını yapmak; bu nedenle sistem içindeki gerekli yapısal ve işlevsel düzenlemeleri de sağlamak zorundadır (Whyte, 1961).

Bütünleşme. Toplumun varlığını ve dengesini sürdürmesi, toplumsal alt sistemlerin birbiri ile ilişkilerini sağlayabilmesi ile ilgilidir. Alt sistemler arası etkileşim ağı, sistemin bütünleşme hedefini gerçekleştirecek bir yapıdadır. Çünkü bütünleşmenin işlevsel zorunluluğu bütün sistemin etkin biçimde işlemesi yoluyla alt sistemlerin iç dinamiklerini uzlaştırmak ve alt sistemlerin karşılıklı rol beklentilerini karşılamak işlevlerini gerektirmektedir (Parsons, 1954).

Örüntü sürdürme. Sosyal sistemler ya da toplumlar, yapısal ve kültürel örüntülerini sürdürme eğilimine sahiptir. Toplum, üyelerinin üstlendikleri sosyal rolleri yerine getirmeleri ve üyelerin topluma gerekli uyumu sağlamaları için yeterli güdüye sahip olmalarını tesis etmelidir. Sosyal etkileşimde aktörler doyuma ulaşmak isterlerse sosyal etkileşimde yer alan toplumun diğer üyeleri tarafından da bilinen değerleri paylaşmaları gerekmektedir. Toplumun tüm üyelerince paylaşılan değerler, sistemin hedeflerini gerçekleştirmek için zorunludur. Bu etken, aktörün diğer aktörlerin bekledikleri anlamda davranmasını sağlar. Eğer davranış beklentilerine uymuyorsa aktörün psikolojik savunma gücü ya da vicdanı devreye girerek benlik üzerinde suçluluk duyguları yaratır. Suçluluk duyguları, aktörün toplumsal beklentilerinden sapmasını önler ve aktörün toplumun normlarına uygun hareket etmesini sağlar (Sorokin, 1966, s. 51).

Bu normlara uygun davranışta bulunma, var olan sistemin denge durumunu koruması ve bununla beraber yaşamını sürdürebilmesi için gereklidir. Denge durumu, toplumdaki rol beklentilerinin toplumun tüm üyelerince bilindiği bir koşulda elde edilebilir. Rol beklentilerinde karşılaşılan yanlışlıklar ve bunların sonucunda meydana gelecek gerilimin

ortadan kaldırılması toplumsal mekanizmalar yolu ile olmaktadır. Bu açıdan “sosyalleştirme” ve “sosyal denetleme” mekanizmaları bireyin kişiliği ve toplumu arasında, bireyi yaşadığı toplumun üyesi olarak hazırlama işlevini görmektedir. Böylece sosyal sistem içinde etkileşimin gerilime neden olacak yönleri engellenmiş ve sistemin denge hali korunmuş olmaktadır (Swingewood, 2010; Cuff ve Payne, 1984).

Sosyal Sistemin Alt Sistemleri

Parsons'a göre (1954) sosyal sistem, dört alt sistemden oluşmakta ve bu alt sistemler; ekonomi (uyum), politika (hedefe ulaşma), akrabalık (örüntü sürdürme – bütünleştirici değerler) ve topluluk (bütünleştirici normlar) olarak belirlenmektedir. Her toplum varlığını sürdürmek, hedeflerine ulaşmak, uyumlu olmak ve bütünleşmek için karşılaştığı problemlere çözümler bulmak zorundadır. Toplumda bu çözümler dört kurumsal yapı veya kurumsal alt sistemle sağlanabilir. *Ekonomi*, toplumun üyelerince gereksinim duyulan maddi kaynakları üreten ve dağıtan kurumdur. Toplumun işlevsel zorunluluklarından uyuma hizmet etmektedir. *Politika*, toplumun ortak hedeflerini seçmek ve bu hedeflere ulaşmak için toplumun üyelerini güdülemeye hizmet etmektedir. *Akrabalık*, sosyal etkileşimin kabul edilen ve beklenen örüntülerini sürdürme işlevine hizmet etmektedir. Sosyalleştirme mekanizması yoluyla bireyler arası gerilimi denetleme işlevini yüklenmiştir. Sosyalleştirme mekanizması, toplumun değerlerine, normlarına göre rol beklentilerini yerine getiren aktörleri uygun biçimde güdüleyerek rollerinde başarılı olmaları için yeterli duruma getirme işlemidir. *Topluluk ve örgütlenmiş din*, eğitim ve kitle iletişimi gibi kültürel kurumlar sosyal sistemin bütünleşme işlevine hizmet ederler (Parsons, 1951). Bu kurumlar, sosyal değerleri ortaya çıkarabilir, gösterebilir ve destekleyebilirler. Ayrıca bu kurumlar informal kurallarla yetersiz kaldıkları durumlarda, polis, asker ve hukuk gibi formal denetleme mekanizmalarından yardım isteyebilirler (Luhmann, 1984).

Örüntü Değişkenleri

Bir aksiyon sisteminde rolü olan birey, yani aktör toplumun kendisi için belirlediği rolü oynarken yönelimini belirlemek için bir dizi ikileme (dilemma) karşılaşmaktadır (Devereux, 1961). Parsons'çı anlamda, aktörün, içinde bulunduğu durumun anlamını belirlemeden önce yapmak zorunda olduğu iki seçenekli seçimler, örüntü değişkenleri (pattern-variables) olarak adlandırılmaktadır (Parsons, 1951; 1954). Parsons'cu aksiyon sisteminde görülen örüntü değişkenleri: duygululuk (affectivity) – duygusal tarafsızlık (affective neutrality), belirginlik (specificity) – yaygınlık (diffuseness), evrenselcilik (universalism) – özellikçilik (particularism), atıf (quality) – başarı (performance) ve kendine yönelim (self-orientation) – topluluğa yönelim (collectivity-orientation) olarak belirlenebilir (Polama, 1993).

Parsons örüntü değişkenlerini geliştirirken; Durkheim (mekanik dayanışma-organik dayanışma), Darwin (uyum), Tönnies (topluluk ve toplum), Weber (ideal tipler-geleneksel eylemler, duygusal eylemler-değere yönelmiş akılcı eylemler, amaca yönelmiş akılcı eylemler), Cooley (birincil gruplar, ikincil gruplar), Ogburn (durağan toplumlar, değişen toplumlar), Ezra Park'dan (kutsal toplum, laik toplum) yararlanmıştır (Polama, 1993; Swingewood, 2010; Brown, 1981). Duygululuk ve duygusal tarafsızlık değişkeni, aktörün yaptığı değerlendirmede duygularının yer alıp almayacağı problemi ile ilgilidir (Merton, 1964). Belirginlik ve yaygınlık, bir etkileşim durumunda belirgin ve sınırlı hedeflere mi yoksa yaygın ve geniş hedeflere mi yönelim olup olmadığını göstermektedir (Martel, 2009). Evrenselcilik – özellikçilik, etkileşim durumunda başkalarının yargıları ve değerlendirmelerinin evrensel standartlara göre mi; yoksa bireysel standartlara göre mi çalıştığı problemini vurgulamaktadır (Williams, 1961). Atıf – başarı, bir aktörün nasıl değerlendirileceği konusu ile uğraşır. Aktörün gösterdiği performans yönünden mi yoksa cinsiyet, yaş, ırk, aile statüsü gibi doğuştan sahip olunan nitelikler temelinde mi değerlendirildiğini incelemektedir (Luhmann, 1981). Kendisine yönelim – topluluğa

yönelim değişkeni ise, değerlendirme işleminde aktörün egosuna mı yoksa toplumun ahlaksal standartlarına öncelik verileceği ile ilgilidir (Baldwin, 1961).

Talcott Parsons'ın Örgüt Anlayışı

Parsons'a göre (akt. Martel, 2009) örgüt, genel aksiyon sistem içinde, diğer sistemlere göre "kendine yeterlilik" düzeyine sahip bir sosyal sistemdir. Bir sistemin kendine yeterliliği çevresindeki diğer sistemlere göre çevresine daha az gereksinim duyarak varlığını devam ettirebilmesi işlevini yerine getirebilmesi anlamına gelmektedir. Bu açıdan okullar, bölgesel topluluklar, işletmeler ve aileler hem birer örgüt ve hem de birer sosyal sistemdirler (Landsberger, 1961). Parsons kendine yeterlilik düzeyini beş alt ölçüte dayandırmıştır (akt. Bogardus, 1960); bunlar, örgüt çevresini oluşturan nihai gerçeklik, kültürel sistemler, kişilik sistemleri, organizma ve fiziksel-organik çevredir. Parsons örgütün bütün çevresini, "sibernetik hiyerarşi" içinde yerleştirmiştir. Sibernetik hiyerarşi bilgi ve enerji, diğer bir ifadeyle, değerler ve koşullar arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Parsons ve Shills, 1962). Bilgide yüksek olan örgütler enerjide düşükken, enerjide yüksek olan örgütler bilgide düşüktür (Landsberger, 1961). Hiyerarşide değerler veya bilgi, kültürel sistemden örgüte, örgütten kişilik sistemine ve oradan organizmaya doğru akmaktadır (Swingewood, 2010; Cuff ve Payne, 1984). Enerji akışı ise fiziksel-organik çevreden sıra ile organizmaya, kişilik sistemine, örgüte ve kültürel sisteme doğrudur (Gharajedaghi, 1999). Bu durum şekil 1'de görülmektedir. Şekil 1'de aşağıya doğru olan ok, bilgi akışını; yukarıya doğru olan ok ise enerji akışını göstermektedir. Sibernetik hiyerarşide, analitik olarak ayırt edilen örgütlerin karşılıklı ilişkilerini, denetleme hiyerarşisi örgütlemektedir. Bu demektir ki, bilgide yüksek fakat enerjide düşük olan örgütler; enerjide yüksek ama bilgide düşük olan örgütleri denetler (Parsons, 1954). Parsons'a göre (1967) bir örgütün özü, birliktelik olarak örgütlenmiş bir nüfusun yaşantısı tarafından örüntüleşen, normatif bir düzendir. Bir "düzen" olarak örgüt, değerler, normlar ve kuralları içermektedir. Parsons'ın kuramı sosyal yaşamın "normatif" yönlerini vurgulamaktadır. Zaten sosyal aksiyon da kültürel ve sosyal normlara göre örgütlenmiş ilişki ve değer yönelimini (value orientation) içeren davranışlar olarak ele alınmaktadır. Bundan dolayı "örgüt, temelde kökeni yaptırım gücüne dayanan bir düzendir".

Parsons'ın bu normatif yaklaşımı Durkheim, Thomas ve Sumner'ı anımsatmaktadır (Ritzer, 1983). Aynı zamanda örgüt ve kültürel sistem arasındaki ilişkinin işlevsel zorunluluğu, örgütün normatif düzenini meşrulaştırmaktadır (Morse, 1961, s. 47). Yasallaştırma işlevi basit kurgulu örgütlerden karmaşık kurgulu örgütlere doğru gidildikçe karmaşıklıklaşmaktadır. Çünkü yasallaştırmanın temeli, örgütün üyelerinin haklarına ve ödevlerine dayanmaktadır (Swingewood, 2010). Hakların ve ödevlerin ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımlar bellidir ve tüm üyeler tarafından bilinir (Leach, 2010). Basit örgütlerde, örgütün yapısı ve kültürel örgütlenmesi arasında farklılaşma derecesi yok denecek kadar azdır. Bu nedenle yasallaştırma biçimi, kültürel yönelimlerden kaynaklanabilir (Luhmann, 1984).

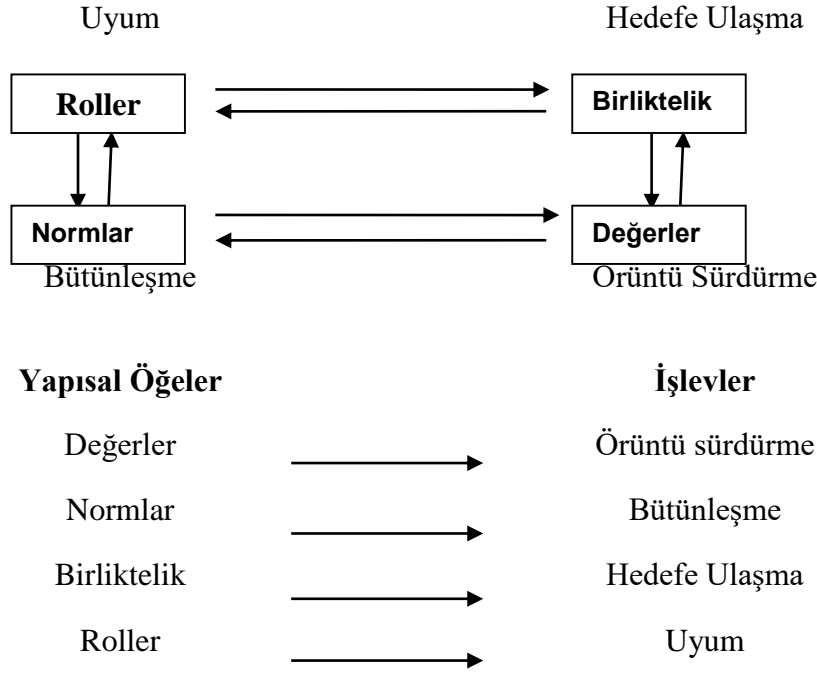

Şekil 1. Sosyal Sistemin Örgüt anlayışı⁴

Genel anlamda örgütün normatif düzeni, normlar ve değerler tarafından sağlanmaktadır (Parsons ve Smelser, 1956). Normlar sosyaldır; sosyal süreçler ve ilişkiler için düzenleyici öneme sahiptir. Norm, bir davranış ya da uygulamadan beklenen bir düzey olarak tanımlanmaktadır (Baltacı, 2017). Fakat normlar, sosyal örgütlenme dışında ve özel bir sosyal sisteme uygulanabilen ilkeleri ifade etmez (Landsberger, 1961). Değerler, normlar, örüntü anlamında sosyal ve kültürel sistemlerin bağlantı ögesidir. Ayrıca örgütlenmiş nüfus yönünde birliktelik, sosyal yapının iç kategorisidir; rol ise sınır-yapı kategorisidir (Parsons, 1954).

Birliktelikler ve rollerden oluşan yapısal kategori, örgütün genel işlevsel yapısı ile ilişkili olan değerler, örgütün örüntü sürdürme işlevini yüklenirler. Normlar, bütünleştirici işleve sahiptir ve örüntüleşen değerler arasındaki bağların tamamlanmasına katkıda bulunmaktadır (Devereux, 1961). Birliktelik, hedefe ulaşma işlevi ile ilgilidir. Bireylerin toplumsal işlevleri yerine getirmeleri, üyesi oldukları birliktelik yolu ile olmaktadır (Wilder, 1986). Roller, örgütün uyum işlevini karşılar; kültürel, organik ve fiziksel kaynaklarla düzenlenir (Parsons, 1967). Örgütün rol-beklentilerini karşılamak için gerekli kapasite örgütün genelleşmiş kaynaklarından gelmektedir (Whyte, 1961). Aksiyon sistemin işlevsel zorunlulukları (uyum, hedefe ulaşma, bütünleşme ve örüntü sürdürme) ile örgütün yapısal öğeleri (değerler, normlar, birliktelik ve roller) arasındaki etkileşim Şekil 2'deki gibi belirlenebilir.

⁴ Kaynak: Luhmann, 1990, s.9-23 ve Landsberger, 1961, s.216-230'dan uyarlanmıştır.

Şekil 2. Aksiyon sistemin işlevsel zorunlulukları ile örgütün yapısal öğeleri⁵

Şekil 2’den hareketle örgütün herhangi bir somut yapısal birimi yukarıda açıklanan dört temel öğenin (rol, değer, norm ve birliktelik) kompozisyonudur. Bir birliktelik parçası olmayan hiçbir rol yoktur ya da bireysel roller olmadan hiçbir birliktelik olamaz. Yine, normlar tarafından düzenlenmeyen ve değer örüntülerine gösterilen uyumla karakterize edilmeyen hiçbir rol ve birliktelik yoktur (Bogardus, 1960).

Örgütsel Evrim

Parsons evrimi açıklamada “evrimci evrensellik” kavramını geliştirmiştir. Evrimci evrensel, yapılar ve süreçler kompleksi olup örgütteki uyum kapasitesini artırma yoluyla örgütün gelişmesini sağlamaktadır. Evrimci evrensel, örgütü geliştirmeksizin de uyum kapasitesini arttırabilir. Ancak evrimci evrenseller bir kez geliştirdiler mi örgütün bir parçası haline gelmekte ve örgüt değiştikçe bunlar da gelişmekte ve dolayısıyla örgütü de daha öteye doğru geliştirmektedirler (Keat ve Urry, 2001). Parsons bu evrimci evrensellerin biyolojik kökenini de araştırmıştır. Bu noktada el ve beyin evrimci evrensel niteliği taşımaktadır. Bunun nedeni, Parsons’ın Marx’a benzer bir şekilde insanın çevreye uyumunda pasif olmadığını söylemesidir. Parsons’a göre (1951) örgütün gereksinimlerini karşılamak için çevreye egemen olmak gerekmektedir. O halde çevresel faktörlere egemen olmak için çevreye hükmetmek gerekir ki insanın organik donanımı buna sahiptir (Marcuse, 1964). Parsons’a göre (1954) hayvanlar dört ayaklı insanlar iki ayaklıdır; bu durumda hayvan koşarken insana göre daha avantajlıdır. Ancak, insan elleri yardımıyla silah yapar ve daha avantajlı duruma geçer. Beyin de insanın çevreye aktif olarak uyum sağlamasında ve çevreyi kontrol etmesinde önemli bir evrimci evrenseldir. İnsanın ayırıcı organik donanımı ve öğrenme kapasitesi sadece insana özgü olan iki becerinin gelişmesi ile sonuçlanmaktadır. İnsan bunu beyni ile gerçekleştirebilir. İnsanın kültür yaratması ve gelecek kuşaklara bunu aktarması, bu iki kapasitedir (Tönnies, 1957). Bu da ancak öğrenme (beyin yardımıyla) ile olmaktadır. Kültür aktarma ve yaratma iletişimle olmaktadır. Bu açıdan dil, evrimci evrensel yönden çok önemlidir. Sistemin gelişmesi için itici bir faktör olarak ortaya çıkar; insanlar kültür yarattıkları gibi sosyal yaşamlarını da örgütlerler. Bu örgütlenme becerisi insana özgüdür (Polama, 1993; Timasheef, 1967).

⁵ Kaynak: Parsons, 1954, s.90-112 ve Rocher, 1975, s.60-81’den uyarlanmıştır.

Parsons'a göre (1967) örgütlemenin gelişmesini sağlayan sosyal tabakalaşma ve farklılaşan fonksiyonların kültürel bakımdan meşrulaşmasıdır. Tabakalaşma ve meşrulaşma sosyal örgütün evrimleşmesinde temel iki öğedir (Sorokin, 1966). Parsons, sorumluluk ile saygınlık arasındaki yakın ilişkiye işaret etmek suretiyle bu içerikte bir prestij farklılaşmasının tabakalaşmaya neden olduğunu belirtmektedir (Brown, 1981). Parsons sosyal tabakalaşmadaki ölçütleri: kişinin mesleği, akrabalık-saygınlık derecesi, mülkiyet (servet) olarak belirlemiştir (Coser, 1971). Parsons için bir bireyin statüsünün birincil ölçütü, o bireyin uğraşısıdır. Tabakalaşma ile ilişkili olan, bir uğraşı ile birlikte bulunan servettir (Cuff ve Payne, 1984). Yine parsons tabakalaşmayı akrabalık-saygınlık ölçeğinde halkın farklılaşması şeklinde tanımlamakta ve tabakalaşmanın önemli bir evrimci evrensel olduğunu ileri sürmektedir (Whyte, 1961).

Sistem Kuramının Eğitimsel Etkileri

Eğitim örgütünde uygulanacak bir sosyal sistem modeli, örgütün bütün boyutlarında iletişimi düzenli şekilde birleştiren modeldir. Çeşitli disiplinlerden derleyeceği kavram ve ilkeleri, dengeli şekilde bütünleştirmelidir. Kısacası, eğitim örgütünün birkaç değil bütün yanlarını kapsamalıdır (Sorokin, 1966). Sosyal sistem koşulları açısından incelendiğinde, eğitim örgütü şu nitelikleri gösterir: İnsan kaynaklıdır, çevreye açıktır işbirliği ve çatışma ilişkileri aksettirir, yetkinin temelinde yatan kuvveti geliştirir ve kullanır, besleme sistemi bulunur, değişme ve genişlik eğilimindedir, karmaşıktır, bazı parçaları kısmın bağımsız ve kontrolsüz olduğundan gevşektir, tüm bilinmeyen veya şüpheli olan kısımları vardır (Brown, 1981).

Sosyal sistem kuramı, yapı öğelerinin değişmez özelliklerinden çok, bunların ilişki ve bağımlılık problemlerini inceler. Herhangi bir tür sistem kuramını bir eğitim örgütüne uygulamadan önce, sistem yaklaşımının yarar ve zararlarını gözden geçirmek uygun olacaktır. Sosyal sistem, özellikleri arasında ilişkiler bulunan öğelerin bir dizisidir. Bu öğeler bir akım gösterir (sibernetik hiyerarşi) ve bu akımın düzeni, sistemin gelişme yahut gerilemesine yol açar (Cuff ve Payne, 1984). Sosyal sistemin eğitim örgütlenmesine belki de en olumsuz etkisi, dışarıya karşı bir kapalılık ve gizlilik göstermesidir. Eğitime dengeli bir sistem olarak bakıldığı zaman, bu dengeyi bozan her üye, sapkın kabul edilmektedir. Bu yüzden, eğitimde sosyal sistem teorisi, tarihte suikast teorisine benzetilmektedir. Böylece, bu teoriye uygun olarak konulan kavramlar ve modeller gerçekte hiç kurulmamış veya kurulamayacak olan sosyal bir sistemi tanımlamaktadır (Polama, 1993).

Sosyal sistem teorisinin eğitime ilişkin diğer bir zararı da uygulamaya konulduktan sonra aşırı bir güvenlik uyandırmasındadır. Yani bir eğitim örgütünde sistem kurulur kurulmaz, her zaman geçerli ve her şeye yeterli olduğu izlenimini bırakması yahut da öyle düşündürmesindedir (Bogardus, 1960). Eğitim kurumlarında genel aksiyon sisteminin uygulanabilirliği temelde belirli özellikleri kapsaması ile ilgilidir. Genel aksiyon sisteminin bu özellikleri: İki ya da daha çok sayıda aktör arasındaki bir etkileşim sürecini içermesi (okul yöneticisi – öğretmen – öğrenci etkileşimi); aktörlerin kendisine yöneldikleri durumlarda diğer aktörleri de kapsaması ve sosyal bir sistemde bağımsız ve kısmen kararlaştırılmış eylemler olması olarak belirlenebilir (Ritzer, 1983).

Her toplum kendi üyelerinin gıda, giyim ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır; bu yüzden, kendi kaynaklarını üretmek ve dağıtımlarını yapmak ve dış çevreye uyum sağlamak için bir ekonomi sistemine ihtiyaç duyar ki genel aksiyon sisteminde ekonomi sisteminin oluşturulması eğitim sisteminin ekonomik işlevi olarak belirlenmiştir (Parsons, 1967). Toplum kendi hedeflerini belirlemek, kararlar vermek ve örgütler yaratmak zorundadır ve bu yüzden bir siyasal sisteme ihtiyaç duyar ve siyasal sistemlerin oluşturulmasında toplumun farkındalığının sağlanmış olması gereklidir. Farkındalık da ancak eğitim yolu sağlanabilir (Buckley, 1967). Her toplum bir aidiyet, topluluk/cemaat duygusu ve ortak bir kimlik yaratmak zorundadır. Ayrıca toplum, toplumsal bölünmeler ve

çatışmaları engellemek zorundadır, aksi takdirde çözülmeye uğrayacaktır. Bu yüzden toplum, yerleşik davranış kuralları (din), iletişim (medya) ve sosyal kontrole (hukuk, mahkemeler, polis ve hapisaneler) ve belki de en önemlisi eğitime ihtiyaç duymaktadır (Martel, 2009). Toplum, kendini meydana getiren üyeler sürekli ölse ve onların yerine yenileri gelse bile, varlığını devam ettirmeye çalışır. Kendi kuralları, adetleri ve kültürünü kuşaktan kuşağa aktarmaya çalışır ve bu örüntü sürdürme, Parsons'ın kuramında, esas olarak akrabalık sistemine, çocuğun sosyalleştiği aileye bağlıdır. Bu süreç okul, medya, kilise ve hukuk gibi diğer toplumsal kurumlarla pekiştirilir (Cuff ve Payne, 1984). Bu dört zaruret (uyum, bütünleşme, hedefe ulaşma ve örüntü sürdürme) büyük ölçüde toplum tarafından karşılanmak zorundadır, ancak toplumun düzgün olarak işleyebilmesi için alt-sistemlerin (eğitim, hukuk, sağlık vb.) de görevlerini yerine getirmeleri gerekir (Keat ve Urry, 2001).

Parsons'çı anlamda tüm alt sistemler bazı temel gereksinimleri (essential requirements) için diğer sistemlere gereksinim duymaktadır. Örneğin Parsons'a göre (1954): Eğitim sistemi, ekonomik sisteme nitelikli işgücü tedarik ettiğinden dolayı, ekonomik sistem eğitim sistemine gereksinim duyar... Yine okullar, kendilerine çocuk gönderdiklerinden dolayı aileye (alt sisteme) gereksinim duyar... Kendine yeterli olma çabasındaki bir sistem olarak toplumun tüm gereksinimleri toplumu oluşturan alt sistemler yoluyla karşılanır. Aksiyon sisteminin temelini oluşturan uyum, bütünleşme, hedefe ulaşma ve örüntü sürdürme örgütlerde özellikle sosyal süreçlerin oluşumunda önemlidir. Aksiyon sisteminin öğelerini "sosyalleşme" veya "habitus" bağlamında inceleyen Baltacı, sosyalleşmeyi (2018) "bireyin kendi yaşantılarıyla örgütün bir üyesi olarak katılmaya imkân veren değer, norm ve gerekli davranışları öğrendiği bir süreç" olarak tanımlamaktadır. Bireylerin sosyalleşmesinde öğrenilen bu süreçler formel bir eğitimin önemini belirlemektedir. Aksiyon sisteminin eğitime uygulanmasını, öncelikle eğitimin yapısal örgütlenmesinin hiyerarşik bir düzende olması ve örgütün birbiri ile etkileşen öğelerin bir bütünlükte belirlenmesi bakımlarından yararlı bulan Bursalıoğlu, aksiyon sisteminin, eğitim örgütüne uygulanması durumunda öğretmen ve öğrencilerin teknik; yöneticilerin işletme düzeyinde görüleceğini varsaymaktadır (2010).

Durkheim'den kuvvetle etkilenen Parsons, temel değerler sistemini "istikrarlı ve etkili bir sosyal sistemin kalbi ve damarlarındaki kan" olarak görür: bu temel değerler sistemi, uygun şekilde kurulduğunda, sadece tüm farklı alt sistemlerin mükemmel eşzamanlılığını sağlamakla kalmayıp, bireyin bütünleşmesini temin eden değerler kodu ve normlar setinden oluşur: temel değerler sistemi sayesinde, herkes ve her şey mükemmel uyum içindedir ve sistem düzgün olarak işler. Ancak, toplumlar, her biri kendine has bir kişiliğe, tutku ve arzulara sahip olan (çoğu kez) milyonlarca insanı, belirli toplumsal temel noktalarda ortak bir amaçlar topluluğu doğrultusunda davranmaya zorlayarak, nasıl bütünleştirir, uyumlu kılar ve motive ederler? Parsons'a göre, bu süreç sosyalleşme, sosyal kontrol ve rollerin gereği gibi oynanmasıyla sağlanır. Her birey -bir ebeveyn, bir işçi, bir yurttaş olarak- oldukça farklı rolleri yerine getirmek zorundadır; her ne kadar diğer insanların beklentileri bireyi etkili bir rol oynamaya ve sosyal kontrol sistemi de bu görevleri gerçekleştirmeye zorlasa bile, gerçek etkililiğin kaynağı insanların sosyal sisteme bağlılıklarıdır. Bu "içsel" güdülenmenin kaynağı etkili sosyalleşme, kendi çocuklarını uygun biçimde yetiştiren, toplumun yaygın değerler ve normlarını onlara öğreten ebeveynlerdir; böylece değerler ve normlar içselleştirilir ve çocuğun bilinci, hatta vicdanı haline gelir (Keat ve Urry, 2001).

Bu yüzden, Durkheim gibi Parsons da temel değer sisteminde ahlaklılığın önemini vurgular ve sosyal sistemin bir alt sistemi olan eğitimin, ahlak eğitimini içermesi gerektiğini savunmaktadır. Freud ve davranışçılık üzerine araştırmaları Parsons'ın çocukları toplumun kültürünün içine akitilacağı içi boş kovalar olarak görmeye iter ve o böylece insan davranışı ve kişiliğini ödül ve ceza, sevgi ve şefkat aracılığıyla, çocuklara topluma uygun biçimde nasıl davranmaları gerektiği öğretilerek özellikle anne babaların şekillendirmesine açık bir

şey olarak görür. Sapkın davranış, böylece, esasen yetersiz sosyalleşmeye göre açıklanır: burada sağlıklı ve anti-sosyal davranışı sınırlandırmak veya tecrit etmek için sosyal kontrol kurumlarına (polis ve mahkemelere) gerek vardır (Coser, 1971).

Parsons, Freud'un kişilik analizinin bir sonucu olarak rol kuramını geliştirirken eğitime ilişkin belirgin saptamalarda bulunmuş ve örgütün kurum ve birey olmak üzere iki boyuttan oluştuğunu savunmuştur. Kurum boyutunda rol, rol-beklentileri yer alırken birey boyutunda ihtiyaçlar bulunmaktadır (Bronfenbrenner, 1961). Bu iki boyutun etkileşimi de görünen davranışı oluşturmaktadır (Luhmann, 1984). Eğitim yöneticisi bu iki boyuta karşı durumsal bir tutum izlemesinin gerekli olduğunu savunan Bursalıoğlu (2010), örgütün üyelerinden beklediği rollerin sağlanması için güdüleme tekniklerinin ve grup birliğinin kuvvetlendirilmesinin önemli olduğunu belirlemiştir. Parsons, eğitim sistemi içinde de sıkça tanımlanan toplumsal normlar ve değerleri iki temel kategoriye ayırır: Birincisi gruba bağlılık (partikülarizm), duygusallık ve kolektif yönelim gibi özünde anlam veya duygu yüklü olanlar. İkincisi ise, başarı, kendini-disiplin ve bireycilik gibi araçsal veya ödeve-yönelik olanlardır. Bu kalıp değişkenler, Parsons'a göre, farklı bütünleşme ve denge düzeylerini ve ayrıca farklı toplum tiplerini temsil ederler. Daha gelişmiş toplumlar, örneğin, etkili işleyiş için daha araçsal değerlere yaslanırlarken küçük toplumlar daha kişisel ve duygu belirtici değerler üzerine kurulurlar. Benzer şekilde, farklı toplumsal kurumlar farklı değerler üzerine kuruludur. Okul, örneğin; özünde duygusal bir kurum ve bir "duygu sığınağı" iken, fabrikalar genellikle kişisellikten uzaktır ve aslında sonuçlarla ilgilenirler (Keat ve Urry, 2001).

Böyle bir ayırım Durkheim'in mekanik ve organik dayanışma yaklaşımıyla büyük benzerlikler taşır. Parsons, sosyologların bir toplumu analiz etmek için asıl çatışma ve gerilim kaynaklarını- yani, bir alt sistemin (örneğin eğitim sistemi) değer ve normları ile bir başka alt sistemin (örneğin hukuk sistemi) değer ve normları arasındaki 'uygunluğun' bulunmadığı alanları- tespit etmeleri gerektiğini öne sürerek iddiayı daha da genişletir ve bütünleşmeyi artırmak, bireyin bir toplumsal kurumdan diğerine geçişine yardımcı olmak için yollar önerir. Örneğin; okullar gençleri değişen iş dünyasında daha iyi olmaya hazırlayacaklardır. Bu yüzden, Parsons'ta sosyal sistemin özünü denge, bütünleşme ve fikir birliği (consensus) oluşturur. Bütün toplumsal çatışma biçimleri genellikle istikrara ve toplumun işleyişine karşı bir tehdit olarak algılanır ve ortadan kaldırılmaları gerektiği düşünülür. O, toplumun büyük ölçüde tam bir birim olarak işlediğini ve nasıl bireyleri kendine uygun hale nasıl getirdiğini göstermek istemiştir. Parsons için, sosyal sistem bireysel kişilik tarafından içselleştirilen ve toplumun kendi bireyleri için geliştirdiği roller, normlar, beklentiler ve kurallar aracılığıyla işleyen kurumsallaşmış bir kültür kalıbıdır (Polama, 1993).

Wilder'e göre (1986) okul, toplumun genç üyelerine öğretim sunmakla yükümlü kurumdur. Bu hizmeti sunarken okulun tek başına soyut bir varlık olmadığı bilinmektedir. Okulda öğretim hizmeti temelde öğretmenler tarafından sağlanmaktadır. Okul yöneticileri ise hem öğrencilerin ve velilerin okulun ilkeleri doğrultusunda beklentilerini karşılamaya hem de öğretmenler de dâhil tüm çalışanlara en yüksek tatmini sağlayacakları bir örgütsel iklim yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu bilgiler ışığında yönetici, öğretmen, öğrenci ve velilerden oluşan topluluk sosyal bir sistem olarak değerlendirilebilir. Okul toplumuna sosyal bir sistem olarak yaklaşıldığında bu toplumun yaşam kalitesi öğretmenlerin okul içindeki sorumluluklarını pratiğe dönüştürebilme başarısı, yöneticilerin örgütü amaçlarına ulaştırma derecesi ile ilgilidir. Bir öğretmenin temel görevi, sınıfta eğitime dönük tüm uygulamaları yönetmek ve dersin/konunun amaç ve hedefleriyle tutarlı öğrenme ortamının oluşmasını sağlamaktır. Öğretmenin belirtilen görevi layıkıyla yerine getirebilmesi, alan bilgisi, meslek bilgisi, bireylerarası ilişkiler gibi faktörlerin oluşturduğu "öğretmenlik becerisine" bağlı olmaktadır (Swingewood, 2010). Parsons'ın Weber'in bürokratik

modelinden hareketle geliştirdiği sosyal sistemin sibernetik hiyerarşisi, eğitim sisteminin örgütlenmesinde kullanılabilir. Bu bağlamda sibernetik hiyerarşinin amacı, aktörlerin yine aktörler tarafından kontrol edilmesini sağlamaktadır. Ancak burada kontrol eden aktörün bilgi yoğun olması gerekmektedir. Sibernetik hiyerarşi eğitim sisteminde kontrol, haberleşme ve geri besleme kavramlarını içermesi açısından ile genel sistem kuramından farklılık göstermektedir. Sibernetik hiyerarşi kavramında en önemli özellik geri beslemedir. Bu açıdan düşünüldüğünde eğitim örgütü en alt kademededen en üst kademeye doğru akan bir iletişim sistemine sahip olmalıdır (Bronfenbrenner, 1961).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Parsons kuramsal kavramsal düzeyini işlevselciliğin toplumsal düzen probleminde odaklaşan fikir birliği yaklaşımına göre geliştirmiştir. Kuramsal incelemeler örgütlerin dayanıklı, durağan, birleştirici, bütünleşmiş tümler, kültürel ve sosyal-yapısal düzenlemelerde farklılaşmış tümler olarak görülebildiği varsayımına dayanır. Parsons'ın kavramsal şeması, Durkheim'in pozitivizmi, Weber'in idealizmi, Pareto'nun faydacılığı, Radcliff-Brown ve Malinowski'nin yapısal-işlevselciliği ve Freud'un kişilik kuramı üzerine kurulmuştur. Gerçekte Parsons tüm bu ayrı perspektiflerin üzerine bir örtü atmaya ve hepsini birbirini tutan tek bir aksiyon teorisinde birleştirmeye çalışmıştır. Parsons'ın genel aksiyon sistemi, organizma, kişilik sistemi, sosyal sistem ve kültürel sistemlerin birbirleri ile ilişkili şekilde işleyişinden oluşmaktadır. Genel aksiyon sisteminin işleyişi sibernetik bir hiyerarşiye göredir. Her aksiyon sisteminin, organizma, kişilik, sosyal ve kültürel gereksinimleri karşılamak için uyum, hedefe ulaşma, örüntü sürdürme ve bütünleşme gibi işlevleri vardır. Bunun yanında, ekonomi, politika, akrabalık ve kültürel kurumlar aksiyon sisteminin yapısal öğeleridir. Genel aksiyon sistemi içinde örgüt diğer alt sistemlere göre en yüksek "kendine yeterlilik" düzeyine sahip bir sosyal sistemdir. Örgütün yapısal öğeleri olarak değerleri, normları, birliktelik ve rolleri ele alan Parsons, örgütsel evrimin çoklu doğrusal örüntüsü olduğunu savunmaktadır. Çoklu doğrusal evrim, çeşitlenme, seçilme, uyum, farklılaşma ve bütünleşme süreçleri yoluyla açıklanabilir.

Parsons'a yöneltilen eleştirilerin çoğu onun yöntemine yöneliktir. Genel aksiyon teorisi çok soyut ve genel bir düzeyde ele alınmıştır. Bunun yanında genel aksiyon kuramına dayalı bir araştırma yapılmasının oldukça zor olması diğer bir eleştiridir. Weber ve Durkheim'in temel kavramlarını yabancı bir terminoloji icat ederek uzlaştırmaya ve genel bir kuram bulmaya çalışan; genel aksiyon kuramında değerler, normlar ve sosyal düzen ile aşırı derecede ilgilenen Parsons, Marksist ve çatışma kuramlarının aksine toplumdaki mevcut düzenin sürdürülmesinden, uyum ve dengenin korunmasından yana olduğu için politik düzlemde de "düzenin adamı" (orderman) olarak bilinmektedir. Sonuç olarak, sosyal bilimlerde genel kavramlara dayalı ve bir kuram oluşturma çabasında olan Talcott Parsons'ın fikirleri henüz sosyal bilim düzeyinde uygulanabilecek açıklığa ulaşmamıştır. Parsons'ın genel aksiyon kuramı, geleceğin toplum düzeni ile ilgilenen Alvin Toffler, Velemir Hlebinikov, John Naisbitt gibi gelecekçi (fütürist) bilim insanlarınca önemli ve uygulanabilir bir kuram olarak kabul edilmektedir.

Sosyal bir sistem olan okulların roller, statü ve değerler üzerine kurulu olan yapısı sosyal sistem kuramı çerçevesinde anlaşılabilir. Bu bağlamda okulların ontolojik kurgusu ve birey-birey ile birey-okul ilişkileri söz konusu kuram eşliğinde düzenlenebilir. İleride yapılacak çalışmaların sosyal sistem kuramının yapısal öncüllerini sınayacak nitel ve nicel araştırmalar olarak desenlenmesi, kuramın geçerliğini belirleyecek veya kuramı yanlışlayarak yeni ve farklı sosyal kuramların oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Özellikle kurumsal yapıların çözümlenmesinde sosyal sistem kuramı etkin olarak kullanıldığında yapısal değişkenlerin varlığı görünür kılınabilir. Bu çalışma sosyal sistem kuramının kökenlerini ve mekanik yapısına odaklanmıştır. Temelde sosyolojik bir eğilim içinde yapılan analizler, gerçekte yönetim biliminin örnekleriyle çeşitlendirilmiş, sosyal sistem kuramının anlaşılması için

farklı tahayyüller edinilmesi amaçlanmıştır. Sosyal bilimler alanyazınında sosyal sistem kuramı üzerine bilimsel çalışmalar yapılsa da kuramı Türkçe alanyazınında ele alan çalışmalara rastlanamamıştır. Sosyal sistem çalışmaları, örgütlerdeki yapısal süreçler ile sosyal etkinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Bununla birlikte aktörlerin hangi davranış ve eylemleri meşru kabul ettiği, kuramın aktörler üzerinde tahakküme yol açan etki dizgesi gibi uygulamalı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle cinsiyet, sosyal statü, sınıf gibi belirleyici değişkenlerin ele alındığı ampirik araştırmalarla kuramın sosyal gerçekliğe etkisi incelenebilir. İleride yapılacak çalışmalar için kavramsal çerçeve oluşturan bu çalışma kullanılarak özelde yönetim bilimleri alanında ve genelde ise çeşitli bilim alanlarında sosyal sistem çalışmaları yapılmalıdır.

Kaynakça

- Abrahamson, M. (1991). *The functionalism*. London: LSEU Press.
- Baltacı, A. (2017). Relations between prejudice, cultural intelligence and level of entrepreneurship: A study of school principals. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 9(3), 645-666.
- Baltacı, A. (2018). Habitus: dini inanç habitusunun oluşumu üzerine kavramsal bir inceleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.
- Baldwin, A. L. (1961). *The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination*. In Max Black (Eds.), *“The Parsonian Theory of Personality”* (p:153-190). New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.
- Bogardus, E. S. (1960). *The development of social thought*. New York: David Mchale Co. Inc.
- Boskoff, A. (1957a). Modern Sociological Theory in Contiunity and Change. In (Eds. Alvin Boskoff), *“Social Change: Major Problems in Emergenceof Theoretical and Reseach”*, New York: Reinhart and Winston Inc.
- Boskoff, A. (1957b). Modern Sociological Theory in Contiunity and Change. In (Eds. Alvin Boskoff), *“From Social Thought to Social Theory”*, New York: Reinhart and Winston.
- Bronfenbrenner, U. (1961). The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination. In Max Black (Eds.), *“Parsons Theory of Identification”* (p:183-197). NJ: Englewood.
- Brown, C. H. (1981). *Understanding society: an introduction to sociological theory*. London: John Murray Ltd.
- Buckley, W. (1967). *Sociological and modern systems theory*. New Jersey: Prentice and Hall Inc.
- Bursalıoğlu, Z. (2010). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Coser, L. A. (1971). *Masters of sociological thought*. New York: Harcourt Brace.
- Cuff, E. C. ve Payne, G.C.F. (1984). *Perspectives in sociology*. London: George Allen Ltd.
- Devereux, E. C. (1961). The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination. In Max Black (Eds.), *“Parsons’ Sociological Theory”* (p:1-24). New Jersey: Englewood.
- Durkheim, E. (1965). *The Rules of Sociological Method*. (İngilizce çevirisi: S. Soloway ve J. Müller. Derleyen: G. Catlin). New York: The Free Press.
- Habermas, J. (1974). *Towards a ratioanal society: student protest, science and politics*, Boston: Beacon.
- Habermas, J. (2003). *The future of human nature*. London: Polity Press.
- Hacker, A. (1961). The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination. In Max Black (Eds.), *“Sociology and Ideology”* (p:413-436). Englewood Cliffs, NJ: PH Inc.
- Gharajedaghi, J. (1999). *Systems thinking: managing chaos and complexity: a platform for designing business architecture*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Keat, R. ve Urry, J. (2001). *Bir bilim olarak sosyal kuram*. (Çev. Nilgün Çelebi), Ankara: İmge Kitabevi.

- Kinloch, G. C. (1977). *Sociological theory: its development and major paradigms*. New York: Mc Graw-Hill Inc.
- Landsberger, H.A. (1961). *The social theories of Talcott Parsons, A Critical Examination*. In Max Black (Eds.), "Parsons Theory of Organisation" (p:216-230). New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.
- Lange, O. (1965). *Critique of the political economy*. New York: Johns and sons Inc.
- Leach, E. (2010). *International encyclopedia of social sciences*. In "The History of the Concept – Social Structure". New York: Maine Inc.
- Levi-strauss, C. (1967). *Structural Antropology*. (İngilizce çevirisi: C. Jacobson ve G. Schoepf). New York: Doubleday and co. Inc.
- Luhmann, N. (1981). *Soziologische aufklärung 3: soziales system, gesellschaft, organisation, opladen: Westdeutscher verlag*. New York: Columbia University Press.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale systeme: grundriß einer allgemeinen kheorie*, Frankfurt: Suhrkamp (İngilizce çevirisi: Social Systems, Stanford: Stanford University Press, 1995).
- Luhmann, N. (1990). *Die wissenschaft der gesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Marcuse, H. (1964). *One dimensional man: studies in ideology of advanced industrial society*. Boston: Beacon Press.
- Marcuse, H. (2002) *Autonomous technology*. Cambridge: Mass Press Ltd.
- Martel, M. (2009). *Research in Social Science*. In Jason Maxiell (Eds.) "The Prince of Parsonia: re-thinking the Talcott Parsons Theory" (p: 29-45). New York: GF Inc.
- Merton, R. K. (1964). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Morse, C. (1961). The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination. In Max Black (Eds.), "The Functional Imperatives" (p:46-62). New Jersey: Englewood
- Parsons, T. (1949). *The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to Group of recent European Writers*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. ve Smelser, N.J. (1956). *Economy and Society*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. ve Shills E.A. (1962). *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Massachusetts: Harward University Press.
- Parsons, T. (1967). *Sociological Theory and Modern Society*. New York: The Free Press.
- Polama, M. (1993), *Contemporary Sociological Theories*, New York: Harper&Row Publishers.
- Ritzer, G. (1983). *Sociological Theory*. New York: Alfred Knopf Inc.
- Rocher, G. (1975), *Talcott Parsons and American Sociology*, New York: Barnes.
- Sorokin, P. A. (1966). *Sociological Theories of Today*. Winchester: Renaissance
- Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Çev. O. Akınbay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Timasheef, N. S. (1967). *Sociological Theory: Its Nature and Growth*. NJ: Random House.
- Tönnies, F. (1957). Social Change. In (Eds. A. Etzioni, E. Etzioni), "From Community to Society". New York: Basic Books.
- Whyte, W. F. (1961). The Social Theories of Talcott Parsons, A Critical Examination. In Max Black (Eds.), "Parsonian Theory Applied to Organizations" (p: 244-267). New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.
- Wilder, D. A. (1986). Social categorization: Implications for creation and reduction of intergroup bias. *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 19. (Der.) L. Berkowitz. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich Pub. 293-347.